

## 2050 DE ANI DE EXISTENȚĂ STATALĂ LA GETO-DACI, DACO-ROMANI ȘI ROMÂNI

Academician Ștefan Păscu (Cluj-Napoca)

Cea dintâi întrebare ce solicită un răspuns în cazul problemei în discuție este în legătură cu definiția statului și condițiile apariției acestuia. Întrebare pe deplin justificată și întemeiată, deoarece definirea statului înseamnă cunoașterea celorlalte caracteristici ale acestuia: tipurile, formele și structurile statale.

Răspunsul la o asemenea întrebare simplă în aparență, nu este de loc ușor, din mai multe cauze: literatura pe cit de bogată pe atât de contradictorie, diversitatea tipurilor, formelor și structurilor statale, multitudinea de particularități și deosebiri chiar în cazul aceluiași tip, aceleași forme și structuri statale. Și în cazul statului, asemenea altor instituții, condițiile istorice concrete, de timp și de loc, au influențat într-un grad superior conținutul, forma, tipul și structura. De aceea, pe lângă caracteristicile generale comune, de epocă și de arie geografico-politică, acestor creații le sînt proprii și unele deosebiri.

*Teorii cu privire la stat.* Din noianul de teorii cu privire la stat, cele mai cunoscute și mai des invocate pot fi socotite: *teoria patriarhală*, potrivit căreia statul s-ar fi născut direct din familia mare la o anumită fază de evoluție, iar șeful statului ar fi împrumutat atribuțiile șefului familiei, *pater familiae*.

*Teoria patrimonială* susține că statul ar fi luat naștere din proprietatea asupra pămîntului, firește o proprietate mai importantă din punct de vedere economic și, deci, social-politic.

*Teoria teocratică* a cunoscut o carieră mai lungă: născută din antichitate s-a prelungit mult în evul mediu, deoarece și oamenii antichității și ai evului mediu credeau în puterea unor ființe sau a unei ființe supranaturale, atotputernice, atotștiutoare care hotărau rosturile lumii și ale societății. Și Platon (*Republica*) și Aristotel (*Politica*) și Sf. Augustin și Toma de Aquino, cu anumite deosebiri, cultivau, în fond, aceeași concepție.

Nicolo Machiavelli (*Principele și Artă de a guverna*) zdruncină într-o oarecare măsură concepția teoretică despre stat prin accepția sa despre artă de a guverna și despre stat instituție politică, dar nu o înlocuiește.

Secolul al XVII-lea va însemna subminare gravă a teoriei teocratice, înlocuită cu *teoria contractualistă*. Era secolul unor mari mutații în concepția oamenilor, ca urmare a importantelor realizări în numeroase domenii ale cunoașterii, îndreptățind aprecierea specialiștilor în istoria științelor

să caracterizeze acest secol drept „revoluție” în gândire și cuceririle științifice. Marele teoretician al dreptului, Hugo Grotius (*Despre dreptul de război și pace*) socotea statul o alianță perfectă a oamenilor pentru ocrotirea dreptului și folosul comun, — în timp ce filozofii englezi Thomas Hobbes (*Leviathan*) și John Locke (*Studii despre guvernare*) afirmau că oamenii renunță la toate sau la o parte din drepturi în favoarea statului. Cel ce a dezvoltat teoria contractualistă despre stat a fost J. J. Rousseau, care afirma că statul este un contract între popor și conducătorii aleși. Immanuel Kant însuși formulează o teorie înrudită cu cea contractualistă, afirmând că statul este o unire a unei mase de oameni prin legi.

Asemenea teorii și altele, de mai mică importanță și circulație (*organicismă, rasistă, psihologistă* etc.), lipsite de temei științific fiecare dintre ele și toate la un loc, n-au putut rezista analizei științifice a genezei instituțiilor în general și, implicit, a statului. Locul lor a fost luat de teoria științifică, materialist-istorică și dialectică, formulată de socialismul științific (Marx, Engels, Lenin) care demonstrează că statul, asemenea altor instituții social-economice, social-politice și social-juridice este generat de realitățile social-economice ale societății la un anumit stadiu de dezvoltare, în condiții concret istorice, de timp și de loc. Că statul a fost precedat de alte forme de organizare social-politică, corespunzătoare stadiului de dezvoltare a societății.

Organizarea în hoardă a oamenilor corespundea societății primitive, când colectivitățile umane erau subordonate fenomenelor naturale, trăiau de pe o zi pe alta din ceea ce le oferea natura. Evoluția ascendentă a societății determină o organizare conștientă a colectivităților umane, în primul rînd pe bază de înrudire, urcînd, astfel, o treaptă însemnată spre o organizare superioară din punct de vedere economic și social. *Ginta* se generalizează ca formă de organizare a societății.

Cînd coeziunea societății pe temeiul înrudirii dintre membrii ei este dublată de interese economice și de altă natură decît rudenia, *tribul* ia locul gîntei. Societatea se diferențiază din punct de vedere social-economic; „o pătură” subțire reușește să ocupe poziții economice și, pe acest temei și poziții sociale și politice superioare în raport cu membrii de rînd ai tribului, ia naștere aristocrația tribală.

Organizarea tribală înseamnă un pas important spre organizarea superioară a societății, spre stat, fie direct, fie printr-o formă intermediară, a uniunii tribale, unirea mai multor triburi din anumite motive — economice, politico-militare — și în anumite condiții. Diferențierea societății din punct de vedere social-economic, social-politic și social-juridic se accentuează. Un pas important spre legiferarea dreptului de proprietate privată asupra bunurilor funciare, stăpînite pînă atunci în comun de membrii obștii.

*Geneza statului.* Cînd proprietatea privată se întărește și se generalizează iau naștere și instituțiile care s-o ocrotească pentru a se putea dezvolta. Deasupra tuturor instituțiilor social-economice, social-politice și juridice este instituția supremă **statul**. Statul sumă-sinteză a tuturor instituțiilor subsumate, sumă-sinteză complexă și cuprinzătoare, după cum tot mai complexă se înfățișează societatea și tot mai cuprinzătoare

din punct de vedere teritorial. Căci în general statul este superior, din toate punctele de vedere, formelor de organizare a societății care l-au precedat. Și, de asemenea, statul se întemeiază pe unele realități, fără de care nu se poate forma și nici dezvolta: teritoriu, populație și putere publică (politică și militară). Sînt condiții *sine qua non* pentru ca o instituție-sinteză, o instituție-cadru, o instituție-sumă să-și poată îndeplini funcțiile pentru care a fost creată: apărarea intereselor claselor dominante, a privilegiilor acestora, a dominației lor asupra maselor populare. Dar dacă am mărgini funcțiile statului numai la raporturile de clasă, le-am îngusta mult și i-am subestima importanța istorică. Fără îndoială este lipsită de temei științific concepția cu privire la stat, instituție deasupra claselor și deasupra societății. Statul îndeplinește, însă, pe lângă ocrotirea intereselor claselor dominante și opresiunea maselor populare, și anumite funcții în interesul întregii societăți: apărarea teritoriului, a libertății și suveranității formațiunii statale respective. Or libertatea și suveranitatea unei societăți înseamnă condiții mai bune de dezvoltare pentru întreaga societate, în comparație cu neajunsurile și greutățile suferite de întreaga societate în cazul dominației străine. Firește cu deosebiri în ce privește avantajele și roadele în statul liber și suveran și, de asemenea, cu greutățile și neajunsurile în cazul dominației străine. De cele dintîi beneficiază, într-o măsură mult mai mare, clasele dominante, pe celelalte le suportă într-o proporție mai mare masele populare.

**Formarea statului geto-dac.** Era societatea geto-dacă dezvoltată la nivelul corespunzător realizării saltului calitativ, de organizare superioară, stataală? Răspunsul este pozitiv. Teritoriu, populație și putere publică — elementele — factori *sine qua non* pentru formarea și organizarea statului erau o realitate pregnantă în societatea geto-dacă. Prin sec. VII — V î.e.n. pe fondul tracic începe să se definească, pe o cuprinzătoare arie geografică entitatea etno-culturală geto-dacă, parte integrantă a etniei și civilizației tracice. Un singur popor, căci așa cum afirmă istoricii vremii aceleia, „dacii sînt același neam cu geții” (Trogius Pompeius); „geții pe care romanii îi numesc daci” (Plinius cel Bătrîn); „dacii vorbesc aceeași limbă ca și geții” (Strabo). Acei daco-geți caracterizați de Herodot „cei mai viteji și mai dreپți dintre traci”, îndrăznind să se împotrivescă și să înfrunte pe Darius, regele persan, pe Filip și Alexandru cel Mare, regii Macedoniei, pe Lysimah, regele Traciei. Asemenea fapte de vitejie nu puteau fi săvîrșite de niște cete dezorganizate. Dimpotrivă presupun o societate organizată, o societate ajunsă pe o treaptă apreciabilă de civilizație, cu instituții social-politice și militare dezvoltate. O societate ce depășise faza de organizare tribală, constituindu-și formațiuni politice mai evoluate, uniuni de triburi, un pas important spre constituirea statului propriu-zis. Uniuni de triburi erau formațiunile politice conduse de Dromichaites și Remaxos, Orales și Rubobostes. Centre politice și militare ale acestor formațiuni erau puternicele așezări întărite (*dave*): Argedava, Buridava, Ramidava, Pelendava, Sucidava, — în uniunea de triburi condusă de Dromichaites, care cuprinde teritoriul dintre Carpați și Dunăre; Petrodava, Piroboridava din Moldova, unde va fi existat, de asemenea, o uniune de triburi geto-dace, Arcidava, Ziridava, Cumidava etc., în Transilvania unde exista altă puternică uniune de triburi, condusă de Orales și Rubobostes.

Aceste uniuni de triburi, formațiuni politice prestatale se întemeiau pe realități social-economice trainice: obștiile sătești, în care țărănimea trăia în condiții de libertate, din punct de vedere social-juridic, muncea în comun pământul, pe care-l apăra în comun în toate împrejurările și beneficia în comun de roadele muncii sale. Ceea ce nu înseamnă că societatea geto-dacă era întrutotul omogenă din punct de vedere economic. O diferențiere social-economică se petrecuse și la geto-daci, în sensul desprinderii din masa locuitorilor obștii a unei pături, subțiri numerică, care avea în folosință un lot de ogor mai roditor și mai întins, animale mai numeroase. Această diferențiere era urmarea poziției sociale mai bune în cadrul obștii, ocupând unele dregătorii din încredințarea acesteia, iar în timp de război erau investiți cu anumite răspunderi. Și într-un caz și în altul dregătoriile erau eligibile și nu ereditare, păstrate atâta vreme cât cei aleși se bucurau de încrederea obștii.

Condițiile interne, fără îndoială cele mai importante în evoluția, într-un sens sau altul al societății, întregite de condițiile externe, nelipsite nici acestea de însemnătate în ce privește evoluția acesteia explică saltul calitativ al organizării politice a societății geto-dace. Mai întâi societatea avea nevoie de o formațiune mai cuprinzătoare, mai puternică și centralizată pentru dezvoltarea sa economică și politică, o formațiune independentă, care să-i asigure asemenea dezvoltare. Ceea ce nu putea asigura societății geto-dace uniunile de triburi locale, despărțite unele de altele, cu interese proprii, uneori divergente, ale păturii superioare. Prezența unor popoare în vecinătatea Daciei, care nelinișteau societatea geto-dacă, băștinașă, bastarnii, boii, tauriscii, sarmații, expansiunea Imperiului Roman în Balcani se numără printre cauzele externe care au contribuit la unificarea formațiunilor prestatale geto-dace într-o singură formațiune, mai vastă, mai puternică, într-un stat.

Această mare înfăptuire — asemenea altora de acest gen — s-a realizat pe două căi: prin recunoașterea, unuia dintre conducătorii uniunii tribale de către alți conducători, ai altor formațiuni politice, drept conducător suprem, cel mai vrednic și mai potrivit în împrejurările vremurilor aceloră și în condițiile concrete ale societății geto-dace. Cei ce — din motive felurite — s-ar fi opus alegerii și unificării ar fi fost siliți la supunere de ceilalți și mai ales de cel ales în fruntea noii formațiuni politice statale.

Alesul a fost Burebista, urmașul lui Rubobostes, căpetenia uniunii de triburi din Transilvania. Alegerea s-a dovedit fericită, deoarece Burebista s-a dovedit cel mai potrivit împrejurărilor și aspirațiilor poporului geto-dac.

Unificarea într-un stat a formațiunilor geto-dace prestatale nu s-a realizat nici dintr-odată și nici îndată după ocuparea demnității supreme, de rege, de către Burebista, în anul 82. Unificarea a fost un proces ce a durat mai mulți ani. Un proces complex care însemna unificarea instituțiilor de stat și drept, administrative, politice, fiscale, militare mai cu seamă, a instituțiilor care trebuiau coordonate dintr-un centru unic, „curtea” regelui pentru întreg teritoriul noii formațiuni statale. Celelalte elemente unificatoare erau identice și pînă atunci: originea, limba, obiceiurile, datinile.

Tuturor acestora și deasupra lor ca însemnătate se situează teritoriul și populația, factorul geografic și factorul demografic. Teritoriul Daciei

de atunci, asemenea teritoriului României de azi, se distingea prin unitate în diversitate: zona muntoasă și zona submontană, împreună circa o treime din suprafață; zona colinară sau deluroasă, altă treime și zona de șes sau de cîmpie, cea de a treia treime. Înfațișarea fizico-geografică, cu cele trei zone principale, aproape egale ca întindere, însemna o unitate, prin complementaritate, din punct de vedere economic. Produsele principale dintr-o zonă se schimbau cu produsele principale din altă zonă. Ceea ce însemna nu numai circulația bunurilor materiale, dar și a oamenilor dintr-o zonă în alta, însemna o legătură permanentă între oamenii care odată cu schimbarea produselor își schimbau și gîndurile, își unificau graiul, datinele și obiceiurile. Nedeile, apoi, locurile de întîlnire pe tăpșanul unor munți mai primitivi, însemnau și ele schimburi de produse, legături între oamenii de pe un versant și de pe altul, însemnau și ele elemente de unitate materială și spirituală a geto-dacilor.

Populația, factorul principal, fără îndoială, al dezvoltării societății, era pe deplin corespunzătoare atît din punct de vedere numeric, cît și calitativ. Densitatea și calitatea populației înseamnă condiția esențială a organizării unei societăți civilizate; înseamnă temeiul sigur al trăinicieii societății. Potrivit estimărilor specialiștilor, între care Vasile Pârvan rămîne cel mai de seamă și în această problemă, geto-dacii puteau număra circa 2 000 000—2 500 000 locuitori, ținînd seama că se puteau aduna, în caz de primejdie vreo 200 000 de soldați și știind că, în asemenea cazuri, erau chemați la oaste cam 10 % din totalul populației. Mai nou, specialiștii în agroecologie — o disciplină nouă, interesantă și importantă — pe baza studiului capacității diferitelor ecosisteme care asigură întreținerea vieții omului, a condițiilor ecologice și agroecologice pentru dezvoltarea normală a populației sub toate aspectele, au ajuns la concluzia că suprafața Daciei acoperită cu ecosisteme naturale sau datorită intervenției omului asupra naturii, adică „aria minimă de nutriție sau de alimentare”, putea hrăni vreo 2 500 000—3 000 000 oameni. Ținînd seama de specificul alimentării din acea vreme, de clima zonei respective, de plantele cultivate, de tehnica agricolă și de animalele domestice. Adică de ceea ce se numește „bugetul ecobiologic” al omului și care în societatea geto-dacă a timpului însemna o alimentație pe bază de produse agricole tradiționale, asociată cu produsele animale, fiind necesară o suprafață între 5—1,5 ha pe locuitor. Densitatea populației era, deci, întru totul corespunzătoare pentru organizarea superioară a societății cu caracter statal.

Era cu totul corespunzătoare populației geto-dacă și din punct de vedere calitativ. Realizările în toate domeniile o demonstrează deplin. Noi așezări fortificate de tipul davelor se formează: cea de la Tilișca din sudul Transilvaniei, alta la Căpina, în Munții Sebeșului, alta la Piatra Craivii, lingă Alba Iulia, una la Bitca Doamnei, în Moldova și mai ales complexul din Munții Orăștiei, cu cetățile de la Costești, Piatra Roșie, Blidaru, Bănița, Sarmisegetuza Regia; apoi cetățile înconjurte cu șanțuri și valuri de pămînt, cum sînt cele de la Poiana și Răcățiu din Moldova, de la Popești în Muntenia; apoi așezările civile mai dezvoltate, unele cu caracter opidum, cum sînt pomenite de izvoarele vremii: Drobeta, Apulum, Napoca, Potaisa, Porolisum ș.a.

Societatea se diferențiază tot mai mult din punct de vedere economic, social și juridic. Pătura superioară, *tarabostes*, sau *pileati* se aseamănă

cu aceea a stăpînitorilor de sclavi, fără a fi identică, deoarece sclavajul nici în această perioadă nu era caracteristic societății geto-dace. Chiar și îmbrăcămintea celor mai bogați sau mai bine situați, din punct de vedere social-politic, se aseamăna cu a păturii superioare romane, cum dovedește mormîntul „princiar” descoperit recent la Cugir (Alba). Pătura superioară geto-dacă era pe o treaptă superioară de civilizație, cunoscînd scrisul cu alfabetul grec și latin, elemente de astronomie, cum dovedește calendarul de la Sarmisegetuza, medicina umană și veterinară. Meșteșugarii-artiști și-au dovedit măiestria în arhitectură, în arta obiectelor din metal prețios.

Pătura inferioară, acei *comați* (pletoși) se îndeletniceau cu agricultura, creșterea animalelor, păstoritul, meșteșugurile comune, cu mineritul de tot felul.

O concepție superioară cu privire la viață și la moarte caracterizează societatea geto-dacă. Împlinirea datoriei, săvîrșirea de fapte bune caracteriza poporul geto-dac. Iar credința în nemurirea sufletului și răsplata într-o altă viață explică dirzenia, eroismul și sacrificiile geto-dacilor. Sanctuarul de la Sarmisegetuza dacică exprimă credința filozofică și religioasă a geto-dacilor.

Asemenea societate, creatoare de remarcabilă civilizație a organizat-o Burebista într-un stat centralizat și independent în a doua parte a domniei sale (82—44). Sfetnic apreciat și luminat i-a fost Deceneu, marele preot, socotit de vicerege. Doi oameni cu calități deosebite și-au unit puterile și voințele pentru realizarea celei mai mari, mai puternice și mai întinse formațiuni politice a dacilor. Un stat centralizat și independent, ce se întindea din Cîmpia Panonică (spre apus) pînă pe malurile Olbiei Bugului (spre răsărit), din Carpații Păduroși (Slovacia) (spre nord), pînă în Munții Hemus-Balcani (spre sud). Triburile și uniunile de triburi din vecinătate au fost rînd pe rînd supuse: celții, boii, bastarnii, tauriscii, sarmatii. Orașele-cetăți grecești de la Pontul Euxin-Marea Neagră s-au supus noii stăpîniri geto-dace, marelui rege Burebista. Mare ca om politic, tot de atît de mare ca ostaș. Ceea ce au recunoscut contemporanii și au demonstrat specialiștii istoriei acelor vremuri. „Cel dintîi și cel mai puternic dintre regii din Tracia, stăpînitor al tuturor ținuturilor de dincolo și de dincoace de Dunăre” e caracterizat Burebista de inscripția de la Dyonisopolis al lui Akornion. Și de asemenea și de bunul cunoscător al realităților acelor vremuri și acestor locuri care a fost Strabon. Amindoi greci, unul ambasador al lui Burebista la Pompei pentru înțelegere și colaborare, altul mare învățat. Nici unul curtean al marelui rege geto-dac, silit să-l laude și aduleze. Necunoscînd unul aprecierea celuilalt, pentru a se influența.

Corespunde realității atît caracterizarea întemeietorului celui dintîi stat centralizat și independent dac, cît și a statului respectiv. Conducător de formațiune politică asemănătoare din multe puncte de vedere, superioară în altele contemporanilor săi Vereingetorix al Galiei, Ariocist al „Germaniei”. Mai puțin norocos Burebista și statul său în comparație cu contemporanii și cu statele lor, deoarece nu a fost un Cezar și un *De bello Gallico* și nici Tacitus și o *Germanie*. Cel dintîi a descris pe larg și aprofundat societatea gallică, al doilea cea germanică, iar *De bello Dacico*, lucrarea împăratului Traian care va fi conținut știri interesante despre daci și societatea lor, a fost înghițită de vitregiile vremurilor. Au rămas, însă, vestigiile arheologice, ocrotite cu generozitate de învelișul scoarței

terestre, tot atâtea documente prețioase care adevăresc civilizația remarcabilă a geto-dacilor, favorizată de existența statului centralizat și independent sub conducerea lui Burebista.

Căci și acest stat, asemenea altora, pe lângă funcția represivă — în cazul statului geto-dac din timpul lui Burebista mai puțin represivă, deoarece nu era un stat sclavagist — mai îndeplinea importante funcții pozitive, de organizare a vieții economice, de uniformizare a instituțiilor, deci a societății, de apărare a teritoriilor și independenței. Puterea în statul geto-dac a lui Burebista era unică și deplină, de sine stătătoare, ceea ce se cuprinde în noțiunea de independență. Puterea de stat era superioară oricărei altei puteri din interiorul statului; era suverană, în sensul că nu cunoștea nici o îngrădire juridică pe întreg cuprinsul statului respectiv. Puterea de stat era exercitată de un aparat de stat, organizat în instituții, centrale și teritoriale (locale): economice, sociale, juridice, administrative, culturale. Era un stat ce își exercita integral funcțiile fundamentale, în interior de ocrotire a rânduielilor sociale, în beneficiul, în primul rînd, al claselor dominante, al proprietății private a acestora (*tarabostes* sau *pilcati*) și a celei obștești, a dezvoltării economice, a promovării culturii, a apărării teritoriului. Și în afară: relații cu alte țări și popoare, încheierea de tratate și înțelegeri de colaborare în condiții de egalitate, purtarea războaielor și în încheierea păcilor, legături economice și culturale etc.

Sfîrșitul vieții marelui rege Burebista a însemnat și destrămarea puternicului stat, creația sa. Destrămarea și nu dispariția, deoarece statul dac a continuat să existe, centralizat și independent încă un secol și mai bine, pînă în anul 106 e.n. De întindere mai mică în ce privește cuprinderea teritorială, luată în parte, dar peste întreaga Dacie considerate toate împreună, căci după destrămarea statului lui Burebista mai multe state dace au ființat. Cel mai bine organizat și mai dezvoltat a fost cel din Transilvania, centralizat și independent și acesta, condus de puterea politică și „aparatul” de stat din puternicul centru politic militar din munții Orăștiei. Revitalizarea statului dac în vremea altui mare rege, Decebal, a însemnat sporirea puterii economice, politice și militare în așa măsură încît să se încumete să înfrunte cu succes uneori, Imperiul Roman.

*Statul daco-roman.* Statul geto-dac desființat la 106 e.n. prin cucerirea Daciei de romani, a fost luat de două provincii romane: Dacia și Moesia Inferior, care cuprindea Banatul, cea mai mare parte a Transilvaniei, Oltenia, Muntenia, partea inferioară a Moldovei, întregind Schytia Mică plus Dobrogea —, mai de vreme cucerită de romani. Nordul Transilvaniei și partea superioară a Moldovei rămase în afara Imperiului locuite de dacii liberi sau carpi, continuă organizarea politică din perioada anterioară. Formațiuni politice mai modeste, stătulețe mai mici, cu instituții proprii, asigurîndu-le existența și funcțiile: autonomia față de statele vecine, inclusiv Imperiul Roman, cu care întrețineau însă, relații economice, politice și culturale.

Daci liberi în afara provinciilor romane, daci în provinciile romane, deoarece și aici dacii au supraviețuit, numeroși și cu însemnate rosturi, mai ales în viața economică: agricultori, trăitori în obști sătești, supraviețuitoare, sau pe fermele proprietarilor daci supraviețuitori și pe cele ale noilor veniți, romani sau romanizați, meșteșugari, mineri. Potrivit

opiniilor cunoscutului specialist italian Roberto Paribeni, Traian însuși a pus în valoare întreg substratul rural dacic, așa după cum în Balcani a fost pus în valoare substratul traco-iliric.

Informațiile scrise, inscripțiile, descoperirile arheologice, toponimia, hidronimia de origine dacă constituie dovezi concludente cu privire la supraviețuirea și continuitatea dacilor în provinciile romane. Zeci și sute de așezări dacice au fost descoperite în teritoriile Daciei romane și a Moesiei. O altă dovadă în același sens o constituie păstrarea, de către romani, a vechilor nume dacice a centrelor opidane: Drobeta, Buridava, Apulum, Potaissa, Napoca, Porolissum, Sucidava, Cumidava, Argidava etc. etc. Chiar și Ulpia Traiană, capitala Daciei, își va asocia și numele capitalei Daciei lui Burebista și Decebal — Sarmisegetuza. Din rândurile dacilor s-au recrutat ostași în armata romană, trimiși prin diferitele părți ale Imperiului, până în Britania. Circa 100 antroponime au fost indentificate în inscripțiile latine. Dacă adăugăm acestor dovezi istorico-arheologice și altele lingvistice — circa 160—180 cuvinte dacice păstrate în limba română —, supraviețuirea și conviețuirea dacilor cu romanii este o realitate incontestabilă. Și de asemenea justifică, astfel, caracterizarea noilor formațiuni politice statale drept daco-romane și, de asemenea, continuitatea vieții de stat în noi forme, romane. Deoarece romanii au fost organizatorii noilor state-provincii, instituțiile romane, de stat și de drept s-au suprapus celor dace, influențându-le, asimilându-se, fiind, la rândul lor influențate, în parte. Se petrece în noile condiții, romanizarea populației dace prin colonizare, administrație, armată, cultură, instituții, viață economică. Se adeverește intrutotul și în cazul Daciei, caracterizarea istoricului francez Marcel Reinhard cu privire la romani: au fost mari cuceritori, au fost mai mari organizatori decît cuceritori și au fost mai mari legiuitori decît organizatori.

Continuitatea vieții de stat, în condițiile stăpînirii romane, este cuprinsă și în păstrarea vechiului nume — Dacia — pentru cea mai mare parte a stăpînirii romane. Provincia Dacia organizată de Traian cuprindea cea mai mare parte a Transilvaniei, Banatul și Oltenia vestică; Moesia Inferior, organizată de același, includea sud-estul Transilvaniei, estul Olteniei, Muntenia și sudul Moldovei; Scythia Mică — Dobrogea. Teritoriile dacice organizate ca provincii imperiale, subordonate de-a dreptul împăratului Traian erau guvernate prin guvernatori de ranguri diferite (proconsuli, propretori, procratori) ce purtau titlu de „legati Augusti”. Pe la începutul deceniului al 3-lea, din cauza unor dificultăți provocate de dacii răzvrățiți, împăratul Hadrian reorganizează provincia Dacia, în două unități politice-administrative: Dacia Superioară — cea mai mare parte a Transilvaniei și Banatul, și Dacia Inferioară — sud-estul Transilvaniei și Oltenia. Cea dintîi, condusă de un *legatus Augusti propraetore* își avea capitala la Ulpia Traiana Sarmisegetuza, iar a doua, de un *procrator Augusti*, își avea capitala la Drobeta. Pe la sfîrșitul deceniului al 7-lea al sec. I e.n., împăratul Marcus Aurelius reorganizează, încă o dată, din punct de vedere politic-administrativ Dacia Traiană, împărțind-o de data aceasta, în trei provincii, care-și iau numele după capitalele lor: Dacia Apulensis — cu capitala la Apulum (Alba Iulia), deci Dacia centrală, Dacia Malvensis cu capitala la Malva (Celei), adică Dacia inferioară și Dacia Porolissensis cu capitala la Porolissum (Moigrad), Dacia superioară.

Unitatea politică-administrativă a celor trei Dacii era asigurată de guvernatorul suprem care purta titlul pompos de *legatus Augusti propraetore Daciarum trium*, de rang consular, ajutat de un consiliu, iarăși unic *concilium trium Daciarum*, o adunare superprovincială ce se întrunea periodic la Ulpia Traiana Sarmisegetuza, socotită de asemenea capitala celor trei Dacii.

Instituțiile de stat și de drept romane se impun cu autoritate curind după organizarea provinciilor romane și în toate provinciile romane. Mai întâi în Dobrogea, mai devreme cucerită de romani, apoi în Dacia și Moesia, deodată încorporate Imperiului roman. Instituții romane centrale și centralizate, introduse în întreg imperiul și coordonate de la Roma, de împărat și senatul roman. Instituții provinciale, asemănătoare în toate provinciile romane, cu unele influențe locale, ale autohtonilor, mai ales în viața economică și organizarea administrativă, în orașe (*municipia*, *coloniae*) și sate (*pagi*, *vici*). Instituțiile juridice au fost prevalent romane, având în vedere superioritatea acestora față de instituțiile juridice ale altor popoare. Legislația propriu-zisă, economică (proprietate, succesiune, testamente) și socială (meșteșugari, mineri, relațiile de muncă etc.) de asemenea este romană în cea mai mare parte a ei, pe de o parte datorită aceluiași motiv, superioritatea și de asemenea interesului populației colonizate a funcționarilor romani și a proprietarilor romani, care se bucurau în provinciile romane de statut privilegiat.

*Continuitatea ideii și organizării politice statale de daco-romani și de romani în timpul migrațiilor.* Retragerea armatei și administrației romane din Dacia la 271, în primul rînd din motive strategice — stabilirea hotarelor Imperiului pe Dunăre, mai ușor de apărut — n-a însemnat nici părăsirea teritoriilor nord-dunărene și pontice de masele populare și nici întreruperea vieții politice statale proprii populației daco-romane. Mai întâi Scythia Mică — Dobrogea a continuat să fie o provincie romană pînă în primii ani ai sec. VII, cu instituții centrale și locale, politice, administrative și juridice romane provinciale. În al doilea rînd, largi zone de la nordul Dunării revin curînd sub stăpînirea romană timp de alte două secole și mai bine (sec. IV—VI), reinviind și aici instituțiile romane — centrale și locale —, în toate domeniile de activitate. Iar în teritoriile provinciilor romane părăsite de oficialitate, dar locuite fără întrerupere de daco-romani, nu s-a întrerupt nici viața politică organizată.

Obștile sătęști, supraviețuitoare în timpul stăpînirii romane, au reinviat cu și mai multă putere în vremea migrațiilor. Populațiile migratoare neexercitînd o dominație politică concretă, mulțumindu-se cu o dominație nominală și formală, n-au împiedicat viața organizată a băștinărilor daco-romani și apoi români. Cu atît mai mult cu cit aceste populații în migrație erau interesate să aibă relații cu o societate organizată, care să-i asigure cele necesare vieții lor, care nu aveau nici timp și nici nu se îndeletniceau cu ocupații agricole.

Dovada continuității vieții organizate atît din punct de vedere social-economic, cit și din punct de vedere social-politic o constituie instituțiile romane prezente și active în societatea daco-romană și în cea românească. Conducătorii obștilor sătęști se numeau juzi (*iudices*) ca în vremea romanilor; aceștia erau ajutați în exercitarea atribuțiilor lor social-economice, social-politice și juridice de un sfat format din „oameni

buni și bătrini (*hominis boni et veterani*). Însă și „legea țării”, care cuprinde norme juridice consuetudinare pentru întreaga viață socială este, în fine, de moștenire daco-romană populară. Cei ce încalcă normele conviețuirii sociale sint socotiți oameni „fără lege” (*homines sine lege*). Aceștia și alții, judecați pentru felurite pricini de jude și oamenii buni și bătrini își aduc în sprijin martori-jurători (*iuratores*) care depun mărturie prin jurămint (*iuramentum*). Asemenea practici social-juridice consuetudinare (*lunga consuetudo*), se întâlnesc și în alte părți ale lumii romane, mai active în Sardinia și Trentino, prezente și în Gallia.

Existența și dezvoltarea societății obștești nu se poate închipui fără o viață politică organizată. Și această viață exista pe întreg teritoriul de formare a poporului român, în spațiul carpato-danubiano-pontic. Obștile de pe cursul unei văi sau dintr-o zonă naturală, se unesc pentru a-și satisface în condiții mai bune nevoile de toate zilele, economice, pentru a face față, în condiții mai bune, împrejurărilor, care nu de cele mai multe ori erau vitrege. Iau naștere, astfel, uniunile de obști, numite în felurite chipuri: „Romanii populare”, țări, cnezate, voievodate. „Romanii populare” care prin numele lor își subliniau caracterul și caracteristicile. Erau „Romanii”, deoarece continuau ideea Imperiului roman în general și mai ales a celui de Răsărit care și-a exercitat stăpînirea în întreaga Peninsulă Balcanică, unde de asemenea existau asemenea „Romanii”, asupra Dobrogei pînă în primii ani ai sec. VII, asupra unei zone relativ întinse de la nordul Dunării, de asemenea pînă în sec. VI, în vremea împăratului Justinian care a conferit Imperiului, de acum bizantin, un prestigiu deosebit. Erau populare aceste „Romanii” deoarece baza lor socială erau obștile satești, cu oamenii lor liberi, ce-și alegeau în mod „democratic” conducătorii, juzii... „oamenii buni și bătrîni”. Asemenea Romanii existau pe întreg teritoriul fostei Dacii preromane, uniuni de obști pe văile riurilor, în depresiunile submontane, în zonele naturale ce puteau oferi locuitorilor lor cele necesare vieții și de asemenea protecție în caz de primejdii, care nu erau puține nici neînsemnate în acele vremuri răscolite de valurile nesfîrșite ale populațiilor în migrație.

„Romanii populare” erau respectate de migratori, cum făcea căpetenia gotă Atananaulf, care a respins ideea de a face din „Romania” o *Gothia*. Respectate de migratori, deoarece însumau societatea băștinașă organizată din punct de vedere politic cu care putea colabora și care le putea fi de folos. Și le erau — prin ceea ce le putea oferi spre satisfacerea nevoilor de toate zilele și uneori și în timpul unor expediții războinice, silindu-i pe locuitorii „Romanilor” să-i însoțească în raidurile lor. „Romanii populare” asemenea altora, răspîndite și în alte foste provincii ale Imperiului roman. În Africa de nord, vandalii au fost răsturnătorii Romaniei (*Romaniae versores*), legiunile romane nu părăseau Britania, ci Romania (*at non Britania, sed Romania censiretur*). Era o lume populară care putea forma și transforma lumea barbară așezată alături și trăind împreună.

„Romanii populare” se mai numeau și „țări”, de la *terra*, care înseamnă în limba romană și pămînt și țară, identificate două noțiuni și două realități în mintea unei populații ce trăia condiții grele, înconjurată de o lume străină, cu alte obiceiuri, cu alte ocupații, cu alte datini, cu altă mentalitate, cu alte scopuri. Asemenea „țări”, organizații politice locale

erau răspândite dintr-o parte în alta, pe întreg cuprinsul țării celei mari, adică a întregului teritoriu locuit de populația daco-romană, acum din sec. VII—VIII poporul român, sinteza fuziunii, simbiozei dintre daci și romani. „Țara Cîmpulungului Moldovenesc”, „Țara Chigheciului” sau „Tigheciului”, „Țara Loviței”, „Țara Vrancei”, „Țara Bolohovenilor”, „Valahia” din Cîmpia munteană, „Țara Mehedinților”, „Țara Severinului”, „Țara Hațegului”, „Țara Amlașului”, „Țara Făgărașului”, „Țara Birsei”, „Țara Năsăudului”, „Țara Maramureșului”, „Țara Silvaniei”, „Țara Moților”, „Țara Zarandului” și multe alte țări, care toate împreună formau țara romanilor în granițele lor, din Cîmpia Tisei pînă în cea a Nistrului, din Dobrogea pînă în Maramureș, din Banat pînă în Bucovina.

Organizarea obștilor, desprinderea unei păături conducătoare superioare din punct de vedere social-politic și social-economic, prin atribuțiile încredințate de obști și care însemnau, în același timp și unele privilegii față de masa populației, sînt semnele incipiente ale stratificării sociale și, totodată, ale drumului pe care se îndrepta societatea, spre o nouă epocă sau formațiune social-economică, cea medie sau feudală. Este, în același timp și vremea încheierii procesului de etnogeneză a poporului român, pe temeiul celor două componente fundamentale, dacică și romană, cu multe influențe datorate legăturilor pe care autohtonii daco-romani le-au întreținut cu migratorii. O nouă etnie și o nouă limbă, poporul român și limba română se înscriu cu prestigiu pe harta popoarelor și limbilor europene.

*Organizarea politico-statală medievală.* „Romaniile populare” sau „țările” românilor, pe măsura consolidării societății într-o perioadă de scădere a intensității migrațiilor, se întăresc și ele din punct de vedere economic, politic, militar, teritorial. Cnezate și voievodate puternice sînt adevărate de izvoarele scrise și confirmate de cele arheologice. În Transilvania: Crișana, sub conducerea lui Menumorut, în Banat sub aceea a lui Glad, în Podișul Transilvaniei sub autoritatea voievodului român (*Blacus*) Gelu. Sau cele pomenite în prima jumătate a sec. al XIII-lea între Carpați și Dunăre, voievodatele lui Seneslau și Litovoi, țara Severinului și cnezatele lui Ioan și Fărcaș. Ori formațiunile din Moldova, țara Bolohovenilor, țara Brodnicilor și cele din Dobrogea, sub conducerea lui Tatos (Tatul), Sestlav și Satza. Formațiuni voievodale însemnate, unele dintre ele, ca acea din Banat și Podișul Transilvaniei caracterizate „țări foarte întinse și foarte bogate” (*latissime et apulentissime*). Prețuinđu-și autonomia au înfruntat tendințele expansioniste ale regatului ungar, unele, pe ale Imperiului bizantin, altele, luptînd cu vitejie pentru autonomia și independența lor și a obștilor ce le alcătuiau. Pe o treaptă de civilizație superioară dacă putea întreține relații de colaborare cu Imperiul bizantin și cu Moravia Mare, cele din Transilvania, relații economice și culturale cu aceleași mari state și altele. Formațiuni politice cu sate și așezări întărite relativ puternice, centre politice și militare, de unde se cîrmuiau de către voievozi și sfetnicii acestora, așa cum sînt cele descoperite de arheologi Drobeta și Orșova, Cuvin și Pescări, la Dobica și Biharea, la Morești și Alba Iulia, la Moldovenesti și la Orlat etc. — în Transilvania, la Slon și Giurgiu în Muntenia, la Păcuil lui Soare și Dinogetia, Dristor și Vicina în Dobrogea; la Fundul Herței și Udești, Alcebodar, Echinăuți și Cetatea Albă în Moldova și multe alte locuri.

Dezvoltarea societății, din punct de vedere economico-social și politic, a forțelor interne tot mai bine organizate, interesele de colaborare în schimbul de produse și de apărare în fața altor pericole, din partea altor valuri în migrație, cum au fost pecinegii și cumanii, a altor invazii — cum a fost cea tătaro-mongolă — sau tendințe expansioniste, ca aceea a statului ungar —, fiecare din aceste cauze și mai ales toate la un loc impulsionează procesul de unificare a acestor cnezate și voievodate în state mai cuprinzătoare și mai puternice, de-sine-stătătoare, de caracter feudal. Procesul de unificare și în acest caz, ca și în multe altele, din istoria poporului român și a altor popoare, se petrece pe două căi principale: recunoașterea unuia dintre voievozi, mai autoritar, mai puternic, mai potrivit vremurilor și împrejurărilor de către alți voievozi și cnezi, impunerea autorității unuia dintre ei, prin mijloacele obișnuite vremii, asupra altora. De obicei amândouă căile au fost practicate concomitent, iar rezultatul a fost extinderea autorității celui recunoscut de bună voie sau de nevoie asupra celorlalți, lărgirea în suprafață și întărirea în putere, economică, politică și militară a formațiunii politice, voievodale mai bine situate. Direcția procesului de unificare se pare a fi fost, în Transilvania dinspre centru, Alba Iulia, spre periferii, în Țara Românească dinspre Apus spre Răsărit, în Moldova dispre Nord spre Sud. Iau naștere, astfel, rînd pe rînd, statele feudale românești: voievodatul Transilvaniei sub autoritatea regatului ungar, bucurîndu-se, însă, de o largă autonomie, Țara Românească sub cîrmuirea lui Basarab cel Bătrîn și Moldova sub aceea a lui Bogdan maramureșanul. Victoriile de la Posada, din 1330 și de undeva din Moldova la 1359 asupra oștilor feudale ungare au însemnat independența acestor țări, dezvoltarea lor în condiții mai bune, din Țara Severinului pînă la Dunărea de Jos — Țara Românească; de la Munte pînă la Mare — Moldova.

Țări independente, cu domnitori ce se bucurau de prerogative suverane înscrise în titlurile de mare voievod și domn, singur stăpînitor, de-sine-stătător. Adeverite de politica internă și externă a acestora, de organizarea instituțiilor de stat și de drept, centrale și locale. Autonomie și independență recunoscută de Imperiul otoman, după transformarea Balcanilor în provincii turcești, prin așa-numitele „capitulații”. În schimbul haraciului plătit Porții, simbol al păcii dintre Țările Române și otomani, aceștia erau datori să apere țările vasale de tendințele expansioniste ale altora, să le apere integritatea teritorială, autonomia internă, cu toate instituțiile proprii. Chiar și atunci, după mijlocul sec. al XVI-lea, cînd dominația turcească s-a accentuat, cele trei țări românești: Țara Românească, Moldova și Transilvania transformată în Principat autonom — nu și-au pierdut autonomia, iar cînd Poarta otomană, regatul ungar sau cel polonez au încercat supunerea lor prin forța armelor, poporul român și-a apărât țara cu vitejie și eroism, cu sacrificii și jertfe, înscriind impresionanta epopee din sec. XV—XVII. Apărîndu-și țara, poporul român își apăra ființa proprie, deoarece în mentalitatea maselor populare românești și a adevăraților săi conducători țara și neamul erau tot una, o singură entitate.

Este explicația luptei necurmate pentru apărarea independenței sau pentru recucerirea acesteia cînd ea a fost pierdută sau știrbită. Este explicația unirii forțelor într-un front comun din toate țările românești în momentele de mare confruntare cu cei ce rîvneau la stăpînirea lor. Este expli-

cația eforturilor păstrării instituțiilor proprii, semn al autonomiei și independenței; domnie ereditar-electivă, în sensul moștenirii tronului în familia domnitoare („os de domn”) și alegerea, de către „adunarea țării”, a unuia din membrii familiei domnitoare, sublinierea puterii suverane — de — sine — stătător, singur stăpînitor — a domnului, tendințele — deseori reușite —, a centralizării statului, prin impunerea autorității puterii centrale asupra întregii țări, asupra întregii societăți, prin autoritatea sfatului domnesc — chiar și atunci cînd se numea divan — asupra dregătoriilor locale, teritoriale și orășenești, a unor dregătorii din sfat care aveau prerogative asupra întregii țări: vornic, vistiernic, logofăt, ban (asupra Olteniei), subordonarea „oștii de țară” sau a „oștii celei mari” autorității puterii centrale, domnului sau împuternicitului acestuia, prerogativele externe ale domniei de a întreține relații politico-diplomatice cu alte țări, chiar și atunci cînd dominația Porții era mai accentuată, alianțe și colaborări militare chiar și împotriva puterii suverane, Poarta otomană.

Autonomia și independența statală — depline sau limitate, niciodată, însă, desființate, au fost apărute cu sacrificii mari și jertfe numeroase, ale maselor populare, țărănimea în evul mediu, țărănimea și muncitorimea în epoca modernă, sub autoritatea unor adevărați conducători, politici și militari, identificați cu interesele poporului. Pînă la cucerirea Independenței din 1877, consfințită de alte sacrificii și jertfe pe cimpurile de luptă din Balcani. Independență, condiție dominantă pentru desăvîrșirea unității politice statale din 1918. Stat întregit în granițele etnice, ale poporului român, stat care, cu limitele inerente unei societăți burghezo-moșierești, a continuat să lupte pentru apărarea integrității sale teritoriale, pentru independența sa.

Independență plenară realizată după 23 August 1944, prin eforturile întregului popor român care-și dezvoltă impetuos și multilateral societatea socialistă, ocrotită de statul muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, sub conducerea științifică, consecventă și înțeleaptă a Partidului Comunist Român, a conducerii acestuia, în frunte cu secretarul său general, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru care independența și suveranitatea statului nostru socialist și a națiunii române socialiste sînt cele mai de preț bunuri, condiția sine qua non a prosperității și demnității României și a poporului român.

★

O continuitate de viață statală din antichitatea îndepărtată pînă în contemporaneitatea zilelor noastre, ocrotitoare a continuității și dezvoltării societății, prin continuitatea neîntreruptă de viață de la geto-daci, la daco-romani și de la aceștia la români. Și unii și alții străduindu-se și luptînd cu toate puterile pentru existența statală, garanție a existenței și dezvoltării societății.